

ВИТОКИ І ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ІННОВАТИКИ

У статті окреслено витoki педагогічної інноватики як науки про інноваційні процеси в освітній галузі. Схарактеризовано основні наукові підходи до визначення категорій педагогічної інноватики.

The sources of pedagogical innovation as the sciences about innovative processes in educational branch is concerned in this article. The basic scientific approaches to definition of pedagogical innovation categories are characterized.

Постановка проблеми. Масовий перехід від школи традиційної до школи, що працює в інноваційному режимі, поставив перед педагогічною наукою України та країн близького зарубіжжя завдання щодо теоретико-методологічного осмислення та узагальнення накопиченого інноваційного педагогічного досвіду.

Інноваційна педагогічна діяльність має бути предметом дослідження педагогічної інноватики. Але в українській педагогіці такої галузі педагогічного знання ще не існує. У поодиноких дослідженнях вітчизняних науковців (Л. Даниленко, Н. Клокар, О. Козлової, Г. Кравченко та ін.) обговорюються лише окремі положення загальної педагогічної інноватики, визначаються лише певні категорії цієї науки.

Тому **метою** нашої статті є аналіз і узагальнення результатів наукових досліджень українських і зарубіжних учених з питань визначення основних положень педагогічної інноватики.

Зарубіжна педагогічна інноватика як наука про інноваційні процеси в освітній галузі бере свій початок з кінця 50-х років ХХ ст., коли процеси реформування і розвитку освіти стали предметом спеціального вивчення західних вчених. Її витoki містяться в загальній інноватиці, предметом якої первісно були економічні та соціальні закономірності створення й розповсюдження науково-технічних новацій. Але достатньо швидко до сфери інтересів загальної інноватики ввійшли й соціальні новації, перш за все, нововведення в організаціях і підприємствах. Тому наприкінці 50-х років ХХ ст. інноватика стала галуззю міждисциплінарного вивчення нововведень.

Міждисциплінарні дослідження інновацій у СРСР розпочалися з вивчення проблем освоєння організаціями технічних новацій. Наприкінці 70-х – початку 80-х років ХХ ст. у Радянському Союзі з'явилися перші дослідницькі групи з питань інноваційної політики, які діяли на постійній основі (група у Всесоюзному науково-дослідному інституті системних досліджень – Н. Лапін, А. Пригожин, Б. Сазонов, В. Толстой та ін.; група естонських соціологів – Ю. Вооглайд, А. Рейнер та ін.) [5].

Становлення *західної педагогічної інноватики* пов'язують із п'ятдесятима роками ХХ ст. У працях західних авторів розглядаються теоретичні та практичні аспекти освітніх інновацій. Зокрема, у дослідженнях американських та англійських педагогів (Х. Барнет, Дж. Бассет, Н. Гросс, Р. Едем, Е. Роджерс, Д. Чен та ін.) аналізуються закономірності та умови розповсюдження освітніх новацій, питання управління інноваційними освітніми процесами [8]. Водночас, незважаючи на півсторічний розвиток, західна педагогічна інноватика, маючи суто прагматичне спрямування, і сьогодні характеризується недостатньою методологічною та теоретичною обґрунтованістю.

Серед надбань західної педагогічної інноватики відзначимо в першу чергу розробки в галузі її складової частини – педагогічної дифузії, яка вивчає процеси сприймання педагогічних інновацій освітянським співтовариством і широкою громадськістю, а саме: досліджує закономірності розповсюдження нововведень; виявляє сутнісні риси та специфічні особливості функціонування педагогічного співтовариства як інноваційного середовища;

розробляє типологію процесів освоєння нового в освітній галузі; вивчає умови та шляхи формування готовності педагогічного співтовариства й соціуму до сприйняття та оцінки педагогічних інновацій тощо [8].

В Україні та країнах близького зарубіжжя перші кроки в процесі становлення педагогічної інноватики було зроблено в останнє десятиріччя ХХ ст. (Л. Даниленко, Ю. Коноржевський, В. Лазарев, Л. Подимова, О. Попова, М. Поташник, В. Сластьонін, О. Хомерики Н. Юсуфбекова та ін.). Зокрема, виявлено рушійні сили модернізаційних перетворень у системі освіти, досліджено закономірності перебігу інноваційних процесів в освітній галузі, розпочата робота щодо визначення понятійно-термінологічного апарату педагогічної інноватики, здійснено класифікацію педагогічних нововведень, виявлено структуру інноваційної діяльності, надано характеристику окремих педагогічних інновацій тощо.

Історико-генетичний аналіз походження та розвитку терміна “інновація” здійснено в працях українських і зарубіжних учених К. Ангеловські, Л. Подимової, О. Попової, В. Сластьоніна та ін. [1; 3; 4; 6].

Вони відзначають, що поняття “інновація” (лат. *in* – в, *novus* – новий), яке вперше було введено до наукового обігу в культурології ХІХ ст., спочатку трактувалось як залучення деяких елементів однієї культури до іншої. Це його значення і дотепер зберігається в етнології. Проте вже на початку ХХ ст., коли почала інтенсивно розвиватися нова галузь технічного знання – наука про технічні нововведення у сфері матеріального виробництва, під інновацією стали розуміти нововведення.

Сьогодні в педагогічній інноватиці співіснують найрізноманітніші підходи до визначення її системоутворювальної категорії. “Американці Білл і Болен визначають нововведення як зміну, що містить у собі не тільки зміну матеріалу, але й комплекс змін у погляді на його використання; німець Найхоф – як процес, що розпочинається ідеєю та впливає на зміни, завершуючись або їх освоєнням, або їх запереченням з боку споживачів; у загальній югославській енциклопедії інновацію визначають як новацію, оновлення, практичне використання технічних і технологічних досягнень”, – відзначає польська вчена, підкреслюючи неузгодженість позицій науковців у питаннях визначення поняття “інновація” [1: 37]. При цьому К. Ангеловські, розглядаючи поняття “педагогічна інновація”, “педагогічне нововведення”, “інноваційна педагогічна діяльність” як синонімічні, визначає їх як “зміни, спрямовані на удосконалення та розвиток виховання й освіти” [Там само].

Означені поняття розглядаються як тотожні і в російській педагогічній інноватиці. Проте більшістю російських науковців (Ю. Коноржевський, В. Лазарев, А. Лоренсов, Л. Подимова, М. Поташник, В. Сластьонін, О. Хомерики, Н. Юсуфбекова та ін.) вони трактуються інакше, ніж К. Ангеловські.

Так, у працях Л. Подимової та В. Сластьоніна, які здійснюють аналіз основних понять педагогічної інноватики із системних позицій, зустрічається таке тлумачення категорії “інновація”: “Інновація – це динамічна система, яка характеризується як внутрішньою логікою, так і закономірним розвитком у часі її взаємовідносин із навколишнім середовищем (життєвий цикл)” [6: 17].

Водночас усі російські науковці наголошують на необхідності розмежування таких основних категорій педагогічної інноватики, як “інновація” (“нововведення”) і “новація”. Порівнюючи ці дефініції досліджуваного поняття за змістом, А. Лоренсов, М. Поташник і О. Хомерики відзначає, що “у науковій літературі розрізняють поняття “новація” або “новий засіб” (вони вважаються синонімами) та “інновація”, “нововведення”. Новація – це саме засіб (новий метод, методика, технологія, програма тощо), а інновація – це процес освоєння цього засобу” [7: 6].

Перші кроки робить сьогодні українська педагогічна інноватика, подаючи своє тлумачення названих вище категорій. Так, О. Попова, ставлячи під сумнів наукову коректність основ, за якими здійснюється розмежування понять “педагогічна інновація” і “педагогічна новація” в російській педагогічній інноватиці, підкреслює: “Ці поняття за

словотворенням є спорідненими, але в них, на наш погляд, є суттєва різниця. Результатом упровадження педагогічних новацій є локальні поліпшення якості навчально-виховного процесу, а педагогічні інновації приводять до кардинального реформування останнього” [4: 12]. При цьому поняття “педагогічна інновація” та “інноваційна педагогічна діяльність”, що розглядаються О. Поповою як синонімічні, трактуються вченою, як “цілеспрямоване та кероване внесення прогресивних змін в освітню практику шляхом створення, розповсюдження та освоєння новостворень” [3: 29].

Приклади трактувань понять “інноваційна діяльність” (“інновація”), (“педагогічна інновація”) у загальній і педагогічній інноватиці наведено в табл. 1.

Цікавою є позиція Л. Даниленко, яка вважає доцільним розрізняти поняття “освітня інновація”, “педагогічна інновація”, “науково-виробнича інновація” та “соціально-економічна інновація”. Освітня інновація, на думку української вченої, є нововведенням, що включає педагогічну, науково-виробничу та соціально-економічну складові. При цьому педагогічна інновація розуміється Л. Даниленко як “нововведення в навчальному й виховному процесах, науково-виробнича інновація – як “нововведення у галузі розробки сучасних матеріально-технічних пристроїв для закладів і установ освіти”, соціально-економічна – як “нововведення в правовому та економічному забезпеченні системи освіти” [2: 97].

Таблиця 1.

Визначення категорії “інноваційна діяльність” (“інновація”), інноваційна педагогічна діяльність (“педагогічна інновація”) в наукових джерелах

Інноваційна діяльність (інновація) / інноваційна педагогічна діяльність (педагогічна інновація) – це	Автори
зміни, що спрямовані на вдосконалення та розвиток виховання й освіти	К. Ангеловські
зміна, що містить у собі не тільки зміну матеріалу, але й комплекс змін у погляді на його використання	Х. Білл, С. Болен
інновація – процес змін	Дж. Вронський
“пряма калька з англійського слова “innovation”, що означає нововведення, новину, новаторство	Ю. Гільбух, М. Дробноход
“процес внесення якісно нових елементів в освіту”	Л. Даниленко
комплексний процес створення, розповсюдження та впровадження нового практичного засобу (новації)	Н. Лапін
комплексна діяльність, спрямована на створення (народження, розробку), використання й розповсюдження нового (новацій) у педагогічній теорії та практиці	А. Лоренсов та ін.
процес, що розпочинається ідеєю та впливає на зміни, завершуючись або їх освоєнням, або їх запереченням з боку споживачів	К. Найхоф
результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем	В. Паламарчук
мислєдіяльнісна форма педагогічної діяльності, яка забезпечує впровадження нововведень в освітні процеси	О. Попова
перехід деякої системи з одного стану в інший	А. Пригожин

Не заперечуючи можливості такого підходу до визначення співвідношення між основними категоріями педагогічної інноватики, ми вважали за доцільне ґрунтуватися на інших позиціях. Зокрема, педагогічну інновацію ми розглядаємо як родове поняття по відношенню до категорій “освітня інновація”, “науково-виробнича інновація в навчальному закладі” тощо, оскільки педагогіка як галузь наукового знання включає в себе як теорію виховання, дидактику, так і менеджмент освіти.

Узагальнення матеріалів, наведених у статті, дозволило дійти **висновку** про доцільність трактування категорії “інноваційна освітня діяльність (“освітня інновація”) як комплексної діяльності, спрямованої на створення новацій в освітньому (навчально-виховному) процесі, їх розповсюдження та впровадження в практику роботи навчальних закладів.

До **подальших напрямів** дослідження зазначеної проблематики маємо віднести увесь спектр питань, пов’язаних з визначенням закономірностей, принципів і основних положень педагогічної інноватики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ангеловски К. Учителя и инновации. – М.: Просвещение, 1991. – 159 с.
2. Освітній менеджмент: Навч. посібник / За ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. – К.: Шкільний світ, 2003. – 400 с.
3. Попова О. В. Розвиток інноваційних процесів у середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладах України в ХХ столітті: Дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01. – Харків, 2001. – 468 с.
4. Попова О. В. Інновації в сучасній педагогічній теорії та практиці // Педагогіка та психологія: Збірник наукових праць / За заг. ред. акад. І. Ф. Прокопенка, чл.-кор. В. І. Лозової. – Харків: ХДПУ, 1999. – Вип. 9. – С. 10-15.
5. Пригожин А. И. Нововведения: Стимулы и препятствия: Социальные проблемы инноватики. – М.: Новая школа, 1989. – 310 с.
6. Слостенин В. А., Подымова Л. С. Педагогика: Инновационная деятельность. – М.: ИЧП “Изд-во Магистр”, 1997. – 308 с
7. Хомерики О. Г., Поташник М. М., Лоренсов А. В. Развитие школы как инновационный процесс: Методическое пособие для руководителей образовательных учреждений / Под ред. М. М. Поташника. – М.: Новая школа, 1994. – 64 с.
8. Rogers E. Diffusion of innovation. – San Fransisco: Free Press, 1983. – 341 p.